

ทหารกับรูปแบบการสร้างความสงบในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท The Soldier and the Pattern of Peace-Building according to the Theravada Buddhist Philosophy

แม่ชีธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย

MaeChee Thamastitan Pornbandalchai

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี

Phramaha Khwanchai Kittimethi

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: fonghong2523@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 14 มกราคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 22 พฤษภาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 13 มิถุนายน 2563

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องทหารในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องรูปแบบการสร้างความสงบในพุทธปรัชญาเถรวาท และเพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องทหารกับรูปแบบการสร้าง ความสงบในพุทธปรัชญาเถรวาท การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เอกสาร จากผล การศึกษา พบว่า แนวคิดของทหารในพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่า ทหาร คือ บุคคลผู้ทำหน้าที่รบและปกป้อง ความสงบ แยกออกเป็น 2 แบบ คือ ทหารตามหน้าที่ โดยมีหลักใหญ่ๆ ๒ ประการ คือ ๑. ทหารในฐานะรักษา กับปกป้อง ตามอุดมคติของสังคม และทหารในฐานะอาชีพ เป็นความจำเป็นในการรักษารัฐไว้ ส่วนแนวคิดเรื่องรูปแบบ การสร้าง ความสงบในพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ ๑. รูปแบบการสร้าง ความสงบทางศาสนา เป็น การสร้าง ความดีภายในใจหรือสร้างแรงขับเคลื่อนทางดีสำหรับการตัดสินใจทำดีแม้ในท่ามกลางความขัดแย้ง และ ๒. รูปแบบการสร้าง ความสงบทางโลก เป็นการสร้างกระบวนการทางรูปธรรมต่อการตัดสินใจความขัดแย้ง ด้วยการประนีประนอมหรือแม้แต่การทำสงครามเพื่อพยายามหาความชอบธรรมให้กับ การฆ่า ด้วยการโยกกับ จุดหมายที่จะทำนั้นว่ามีเหตุผลและสมควรมากน้อยเพียงใด แนวคิดเรื่องทหารกับรูปแบบการสร้าง ความสงบ ในพุทธปรัชญาเถรวาท วิเคราะห์ลักษณะสำคัญ 2 อย่างคือ ๑. ทหารกับรูปแบบการสร้าง ความสงบผ่านการฆ่า พิจารณาบนฐานเจตนาที่บริสุทธิ์และเป้าหมายของการฆ่าด้วย และ ๒. ทหารกับรูปแบบการสร้าง ความสงบ ผ่านคุณธรรม โดยทหารที่จะสร้าง ความสงบต้องทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองมากกว่าที่จะเน้นการฆ่าแบบทหาร อาชีพกับการแย่งชิงซึ่งนำไปสู่ความไม่พอใจ และทำให้ความสงบเกิดขึ้นได้ยาก

คำสำคัญ : ทหาร, รูปแบบการสร้าง ความสงบ, พุทธปรัชญาเถรวาท

ABSTRACT

This article entitled to study the concept of the soldier in Theravada Buddhist Philosophy, to study the pattern of peace-building in Theravada Buddhist Philosophy and to analyze the soldier and the pattern of peace-building according to the Theravada Buddhist

Philosophy. This is a qualitative research done by studying academic documents. In Theravada Buddhist Philosophy, it was found that the soldiers are the person who fight and defend. It's distinguished by two features: first, the soldier is duty which is defending people with social's ideal. Second, the soldier is occupation which is necessary to defend the state. According to the pattern of peace-building in the Theravada Buddhist Philosophy, it considered two ways as follows: 1. the pattern of peace-building founded in the religion. It makes good mind to decide in conflict problems. 2. the pattern of peace-building founded in the society. It makes process to decide in conflict problems with compromise or to find legitimacy to kill anybody in war which is reasonable. Finally, the concept of the soldier in Theravada Buddhist Philosophy which founded in two points: 1. the soldier and the pattern of peace-building which considered on pure intention and the goal to kill. 2. the soldier and the pattern of peace-building with morality which considered to depend than to kill and to make peace of mind than invade of other country.

Keywords: the soldier, the pattern of peace-building, the Theravada Buddhist Philosophy

1. บทนำ

พระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้สะท้อนให้เห็นวิวัฒนาการทางสังคมที่พัฒนามาโดยลำดับ หากย้อนไปถึงจุดเริ่มต้นตั้งต้นของการวิวัฒนาการทางสังคมดังกล่าวตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาศาสนา อย่าง พระไตรปิฎกได้สะท้อนให้เห็นว่าการเป็นสังคมได้นั้นมาจากการพัฒนาความสงบ ซึ่งมีปัญหาจากการละเมิดหรือความขัดแย้งกัน เช่น การลักขโมย การทะเลาะ จึงเป็นที่มาของผู้ทำหน้าที่ตัดสินโดยมหาชนแต่งตั้งขึ้น เรียกว่า มหาสมมติ และเรียกอีกอย่างว่า กษัตริย์ ราชา (ที.ปา. 11/130/96) ก่อนจะวิวัฒนาการรูปแบบสังคมผ่านการรักษาความสงบ ในศาสนาฮินดูก็อธิบายถึงการต่อสู้ในแง่สงครามของกษัตริย์ คือ การปกป้องหรือเป็นการทำลายความชั่ว เพราะสงครามอุบัติขึ้นตามความเป็นไปของธรรมชาติ ไม่มีใครห้ามได้ สงครามนั้นจึงมีขึ้นก็เพื่อชำระล้างมลทินในโลก ย่อมเป็นหน้าที่ของกษัตริย์ (กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, 2555 : 228) หมายความว่า การรักษาความสงบเป็นหน้าที่ของกษัตริย์ แม้กษัตริย์ตามทีระบุในคัมภีร์ทางศาสนา หมายถึง ผู้ที่จะช่วยปกป้องผู้คนมากกว่าผู้พิชิตหรือรุกราน ดังความหมายของกษัตริย์แบบอารยันที่ถูกอธิบายไว้ว่า “เป็นพวกอพยพ ชอบทำสงครามเพื่อขยายอาณาเขต ดำรงชีวิตอยู่ในดินแดนที่ตนมีชัยหลังปราบผู้คนในท้องถิ่นนั้นได้” (สันตินา ปีเตอร์ เดลล่า, 2561 : 32) ฉะนั้น รูปแบบการสร้าง ความสงบของกษัตริย์ดังที่กล่าวมาแล้วจึงเป็นการปกป้องอาณาเขตเป็นหลักมากกว่ารุกราน การพิจารณาจึงเป็นการพิจารณาถึงกษัตริย์ในฐานะปัจเจกบุคคลที่เป็นลักษณะผู้นำ แต่เมื่อพิจารณากษัตริย์ในฐานะของการทำหน้าที่ถูกเรียกว่า วรรณะกษัตริย์ ตามความหมายว่า มีหน้าที่ที่จะต้องสู้รบเพื่อปกป้องแผ่นดินอันเป็นที่รักและหวงแหนของเจ้า (กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, 2555 : 228) โดยกลุ่มบุคคลเหล่านี้ก็คือ “ทหาร” หรือ “นักรบ”

หากพิจารณาทหารกับความสงบผ่านสงครามนั้นดูเหมือนจะไปในกันได้กับความเชื่อหนึ่งที่มองทหารเชิงอุดมการณ์ที่ว่า “ทหารเป็นตัวแทนของความเป็นชาติ และในขณะเดียวกันทหารไม่มีชนชั้น หรือว่ายามที่ความมั่นคงของชาติตกอยู่ในอันตราย กองทัพต้องออกปฏิบัติภารกิจ ในบางกรณีกองทัพพบว่าตนคือปัจจัยเดียวที่จะรับประกันความมั่นคงถาวรของรัฐไว้ได้” หรือว่าในตอนเริ่มต้นศตวรรษ มันเพียงพอแล้วที่จะคงความสามารถทางการทหารไว้เพื่อธำรงไว้ซึ่งการบูรณาการแห่งดินแดนของชาติ และเพื่อเอาชนะกำลังทางทหารของศัตรูที่

อาจเกิดขึ้น แต่แนวคิดดังกล่าวนี้ถูกแทนที่ด้วยความคิดโดยตระหนักว่าความมั่นคงของชาตินั้นได้รวมเอาทุก ๆ สิ่งที่กระทบต่อชาติไม่ว่าทางใดก็ตาม” (สุรชาติ บำรุงสุข, 2561 : 12,42-43)

ในขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทกลับมองว่าความสงบนั้นเกิดจากการระงับกิเลส คือ ความโกรธ ความโลภ ความหลง ผ่านข้อปฏิบัติที่เน้นการไม่เบียดเบียน แต่เมื่อพิจารณาในมหาปริณิพพานสูตรได้อ้างถึงการการรักษาคุ้มครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรม (ที.ม. 10/134/80) ซึ่งอาจทำให้พบกับปัญหาอีหลักรือเหลือ (dilemma) ในเรื่องนี้ที่ดูเหมือนว่าทหารชาวพุทธนั้นทำหน้าที่ในการกำจัดความชั่วจากการฆ่าได้ ซึ่งดูไปที่เจตนาระหว่างการฆ่าว่ามีเจตนาเลวร้ายมากน้อยอย่างไร (Peter Harvey, 2000 : 255) แม้ดูเหมือนว่าพุทธปรัชญาเถรวาทพยายามหาคำตอบผ่านการอธิบายเจตนาเป็นหลักและผลกระทบที่จะตามมาจากการกระทำนั้นว่าได้ผลกับใครบ้าง เช่น พระอรหันต์ เป็นต้น สำหรับแนวทางดังกล่าวเราจะพิจารณาอย่างไร เพราะถ้าหากทหารมองว่าสงครามมีความจำเป็น ด้วยเหตุผลที่ต้องการปกป้องบุคคลและพื้นที่ของตนเอง กับแนวคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาทที่ต้องการความสงบจากการไม่เบียดเบียน แม้เพราะเหตุแห่งชีวิตของตนเอง (ขุ.จรียา. 33/45/751) จึงไม่ได้มองเห็นสงครามในแง่ของความจำเป็น บทความนี้ต้องการพิจารณาแนวคิดเรื่องทหารและรูปแบบการสร้างความสงบในพุทธปรัชญาเถรวาทและวิเคราะห์ทหารกับรูปแบบการสร้างความสงบในพุทธปรัชญาเถรวาท

2. แนวคิดเรื่องทหารในพุทธปรัชญาเถรวาท

ตามแนวคิดทางตะวันตกได้ให้ความหมายของคำว่า ทหาร หมายถึง การเป็นทหาร ส่วนการสงคราม หมายถึง เรื่องทางทหารโดยทั่ว ๆ ไป ชนิดต่าง ๆ ของทหาร หมายถึง แบบวิธีการที่แตกต่างกันในการจัดลำดับหนึ่งในบรรดากิจการที่สำคัญ ๆ ของมนุษย์ หรือแบบวิธีการที่แตกต่างในการจัดลำดับเรื่องทางการทหาร (นิโคล มาคิอาเวลลี, 2558 : 203) โดยโสเครตีสเรียกทหารว่า ผู้พิทักษ์ เพราะบุคคลเหล่านี้มีคุณสมบัติ 2 อย่าง คือ 1. ทางด้านร่างกาย คือ ความแข็งแรงของร่างกายที่จะทำให้จิตวิญญาณเกิดความกล้าหาญและไม่เกรงกลัวผู้ใด 2. ทางด้านจิตวิญญาณ เป็นเรื่องของความกล้าหาญและอ่อนโยน (เพลโต, 2559 : 96)

ทหารในความหมายของศาสนาฮินดูนั้นอธิบายผ่านคำว่า วรรณะกษัตริย์ ได้แก่ ผู้ปกครองประเทศและนักรบ ที่มีลักษณะเป็นคนกล้าหาญ เข้มแข็งอดทน รักการรบราฆ่าฟัน และมีนิสัยชอบการเป็นผู้นำ (ภุชฌนไพยนวนายาส, 2561 : 175) ขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทอธิบายความหมายของการปกป้องและสร้างความสุขสงบ โดยคำว่า กษัตริย์ แปลว่า เป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย และคำว่า ราชา ซึ่งแปลว่าทำให้ชนยินดีโดยชอบธรรม (ที.ปา. 11/131/96-97) ทั้งยังขยายความให้ชัดเจนขึ้นว่าในฐานะกษัตริย์ล้วนเกี่ยวข้องกับการฆ่าสัตว์ ถูเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา มีจิตพยาบาท เห็นผิด แต่กษัตริย์สามารถหลีกเลี่ยงจากสิ่งเหล่านี้ได้ จึงจะถือว่าเป็นกษัตริย์ที่วิญญูชนสรรเสริญ (ที.ปา. 11/115/85-86) นอกจากนี้ยังมีคำว่า นักรบ หมายถึง ผู้พยายามในการทำสงคราม มุ่งจะฆ่า และสังหารนักรบอาชีพอื่นให้ถึงแก่ความตาย (ส.สพ. 18/355/389-399) ทหารกลายเป็นเรื่องหน้าที่ และเป็นเรื่องอาชีพในเวลาต่อมา การมองทหารในฐานะหน้าที่นั้นพิจารณาว่ามาจากแนวคิดทางด้านศาสนาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสุขสงบของสังคมเป็นองค์ประกอบหลัก ขณะที่ในแง่ของอาชีพดูเหมือนจะเข้ากันได้กับแนวทางการดำเนินชีวิตซึ่งมีจุดหมายต่อการมุ่งหมายเพื่อฆ่าและเบียดเบียนเป็นหลัก ความหมายอาจไม่กว้างนักในทัศนะนี้ ซึ่งการทำทหารให้เป็นหน้าที่เพื่อจะโยงกับอาชีพทำให้สงครามนั้นถูกเข้าใจแตกต่างออกไป กล่าวคือ

ก. ทหารตามหน้าที่ ทหารโดยหน้าที่ประกอบด้วยอุดมคติบางอย่าง ในศาสนาฮินดูมองว่าทหารต้องทำหน้าที่อย่างได้ห้วนไหว เพราะในโลกไม่มีความดีอันใดเทียบเท่ากับการทำสงครามเพื่อปกป้องความถูกต้องนี้เลย (ภุชฌนไพยนวนายาส, 2561 : 34) ซึ่งกรณีนี้พุทธปรัชญาเถรวาทมองว่าทหารต้องทำหน้าที่แต่ด้วยความหมาย

ของหน้าทีนั้นต่างออกไป คือ “นักรบอาชีพนคนใดอุตสาหะพยายามในการสงคราม นักรบพวกอื่นสังหารนักรบอาชีฟผูุ้ตสาหะพยายามนั้นให้ถึงความตาย เขาหลังจากตายแล้วจะเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเหล่าเทวดาชื่อสรชิต ในข้อนี้พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างไร” พระพุทธองค์ทรงไม่ตอบคำถามนี้ แต่พระพุทธองค์ทรงตอบว่า “อย่าเลยจงพักปัญหาข้อนี้ไว้ อย่าถามเราเลย แต่เอาเถิด เราจักตอบแก่ท่าน นักรบอาชีพนคนใดอุตสาหะพยายามในการสงคราม จิตถูกเขายึด ทำไว้ผิด ตั้งไว้ไม่ดีในเบื้องต้นว่า สัตว์เหล่านั้นจึงถูกฆ่า จงถูกแทง จงขาดสูญ จงพินาศ หรืออย่าได้มี นักรบพวกอื่นสังหารนักรบอาชีฟผูุ้ตสาหะพยายามนั้นให้ถึงความตาย เขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในนรกชื่อสรชิต ก็มีคติอย่าง 1 ใน 2 อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน” (ส.สพ. 18/355/389-399) การพิจารณาว่าหน้าที่ของทหารเป็นความจำเป็น ซึ่งแม้แต่ศาสนาเองก็ยอมรับ แต่เรื่องการเบียดเบียนหรือฆ่ากันจะถือว่าเป็นหน้าที่ได้ก็ต่อเมื่อมีบางสิ่งที่เป็นอุดมการณ์มายอมรับ เพราะในแง่นี้มีข้อพิจารณาถึงกฎสากลบางอย่างซึ่งไม่ว่าเราจะรับรู้หรือไม่กฎนั้นก็ยังมีอยู่ ยกตัวอย่างเช่น บุหรีสามารถฆ่าคนได้เป็นจำนวนมาก โดยคนที่เป็นมะเร็งส่วนใหญ่จะสูบบุหรีมากกว่าคนธรรมดา คนที่ไม่รู้เกี่ยวกับกฎนี้แล้วสูบกี้เป็นมะเร็งได้ไม่ต่างจากคนที่รู้แล้วสูบ เพราะกฎนั้นไม่ได้สนใจว่าบุคคลนั้นจะรู้หรือไม่รู้ สำหรับทหารที่มีความจำเป็นต้องฆ่าก็ไม่แตกต่างกัน เมื่อยอมรับว่ามีกฎสากลเรื่องการฆ่ามนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะทำย่อมรับได้ แม้จะมีการพยายามบอกว่า การฆ่าในสงครามโดยทหารดีกว่าการฆ่ากันของผู้ก่อการร้าย แต่การฆ่านั้นก็ยังเป็นความชั่วร้ายอยู่ดี จึงมีนักจริยศาสตร์จำนวนหนึ่งมองว่า ต้องกำจัดความรุนแรงอันเกิดจากการฆ่านี้ออกไปจากความจำเป็นเหล่านี้ (Bill Rhodes, 2009 : 4-6) ซึ่งแนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่า ทหารนั้นมีความจำเป็นก็จริง แต่หน้าที่จริงๆ แล้วทหารก็คือมนุษย์ และมนุษย์นั้นก็ถูกโยงไปสู่หน้าที่ในการบรรลุถึงความดี แต่การจะก้าวข้ามไปสู่ความดีได้นั้น จะปฏิเสธไม่ได้ว่าต้องเผชิญหน้ากับศัตรูที่มาขัดขวาง และหน้าที่ของมนุษย์ คือ ทำการฆ่าเพื่อปกป้องความดีไว้ด้วยวิธีแบบทหารตามแบบอย่างที่ดีดูทำ หรือสามารถทำหน้าที่ของมนุษย์ คือ รักษาความดีไว้แบบที่พุทธปรัชญาเถรวาทมองว่า ควรเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของของเจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา มีจิตไม่พยายาบทเห็นชอบกับกรรมเหล่าใดเป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล ไม่มีโทษ นับว่าไม่มีโทษ ควรประพฤติ นับว่าควรประพฤติได้ (ที.ปา. 11/115/85-86) ด้วยวิธีการเจรจาอมชอม ให้สิ่งของเพื่อให้ศัตรูเปลี่ยนใจ (กรุณา-เรื่องอุรุ กุศลาลัย, 2555 : 138) ฉะนั้น หน้าที่ของทหารตามที่พิจารณากันนี้จึงมีความสัมพันธ์กับการฆ่าก็ได้ หรือไม่ฆ่าก็ได้ อยู่ที่สังคมนั้นจะผูกโยงกับหลักอุดมคติแบบใด และวางเป้าหมายของสังคมนั้นไว้อย่างไร แต่อย่างไรก็ตามในที่นี้จะพิจารณาว่าทหารตามหน้าที่ในแง่ของความจำเป็นเป็นหลัก เพราะว่าทหารก็จำเป็นต้องมีคุณธรรมความดีเป็นหลักต่อการปฏิบัติหน้าที่

ข. ทหารแบบอาชีฟ คำว่า อาชีฟ มักถูกอธิบายถึงการพัฒนาตนจนชำนาญและสร้างประโยชน์ให้กับผู้อื่น การมองจากอาชีฟที่ทำให้เกิดประโยชน์ตนและผู้อื่นสะท้อนให้เห็นว่า ผู้มีอาชีฟเท่านั้นจึงจะถือว่ามีความค่าในสังคม จึงไม่น่าแปลกที่ในสมัยพุทธกาลมีการอ้างถึงการที่ชาวนากล่าวาจาเชิงตำหนิพระพุทธองค์ว่าไม่ประกอบอาชีฟแต่แสวงหาอาหารจากการบิณฑบาต (ขุ.สุตต. 25/75/518) ซึ่งเมื่อพิจารณาจากอาชีฟจะพบว่าทหารนั้นโดยอาชีฟแล้วจะมี 2 แบบ คือ ทหารแบบที่ 1 อาชีฟในฐานะความจำเป็นสำหรับรัฐ เราจะพบว่า รัฐจะดำเนินไปได้ก็ด้วยความหลากหลายของวิชาชีพต่าง ๆ เช่น ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างปั้นหม้อ เป็นต้น โดยอาชีฟหนึ่งที่สำคัญคือ ทหาร มาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงทหารว่ามีความจำเป็นในการวางรากฐานของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นรัฐใหม่หรือรัฐเก่าหรือรัฐผสมจำเป็นต้องมีกฎหมายที่ดี และกำลังรบที่ดี โดยทหารนั้นควรเป็นของรัฐเอง (นิโคโล มาคิอาเวลลี, 2558 : 197-198) ทหารในลักษณะนี้ถูกมองว่าเป็นทหารเพื่อการป้องกัน ซึ่งเพลโตมองว่าผู้ใดสุขภาพอ่อนโยนต่อฝ่ายเดียวกันและต่อทุกคนซึ่งตนเองรู้จัก เขาผู้นั้นย่อมเป็นทั้งนักปรัชญาและนักรักต่อ

ความรู้โดยธรรมชาติ เพราะความรักในปัญญา ความคึกคะนอง ความว่องไว และพลังกำลังต้องปรากฏอยู่ในธรรมชาติของผู้จะมาเป็นผู้พิทักษ์บ้านเมืองเรา (เพลโต, 2559 : 96) ซึ่งลักษณะของผู้พิทักษ์หรือทหารนั้นดูเหมือนว่าจะต้องมีทั้งความคิดที่มีฐานมาจากความรักประเทศและรักผู้คนเป็นหลัก ที่นี้มาดูทหารแบบที่ 2 คือ อาชีพในฐานะการสู้รบและแย่งชิง เป็นวิธีการมองโลกแบบของฝ่ายรุกราน เช่น พวกอารยันที่ชอบทำสงครามเพื่อขยายอาณาเขตดำรงชีวิตอยู่ในดินแดนที่ตนมีชัยหลังจากการปราบผู้คนในท้องถิ่นนั้นได้ (สันตินา ปีเตอร์ เดลล่า, 2561 : 32) จึงมองว่า การรุกรานหรือการสร้างสงครามนั้นเป็นไปเพื่อความอยู่รอด เนื่องจากว่า การทำสงครามได้สร้างทรัพย์สิน หากสามารถชนะศัตรูในสนามรบได้จะได้เงินทองจากการแย่งชิงเมือง และสามารถครอบครองพื้นที่ (ยูวัล โนอาห์ แฮรารี, 2562 : 248) ความคิดแบบนี้จึงทำให้เกิดการพัฒนาทหารและนำไปสู่การฆ่าด้วยการรุกราน ซึ่งทำให้เกิดแนวคิดดังกล่าวขึ้น เช่น เกิดทหารรับจ้าง ที่เต็มไปด้วยความทะเยอทะยาน ไร้วินัย ไม่มีความจงรักภักดี กล่าวหาญก็เฉพาะในหมู่มิตร แต่ขลาดกลัวท่ามกลางศัตรู ไม่มีความเกรงกลัวทางศาสนา (พระเจ้า) ไม่รักษาคำพูดตกลงกับมนุษย์ (นิโคล มาคิอาเวลลี, 2558 : 197-198) โดยแนวคิดทั้งสองนั้นถูกนำเสนอเป็นข้อเรียกร้องทางการเมืองตามแนวคิดของบิลล์ รอดส์ (Bill Rhodes) ที่มองว่า ทหารแบบที่ 1 มีข้ออ้างถึงการฆ่าก็เพื่อการปกป้องความสงบของกลุ่มคนในประเทศ แม้บางครั้งอาจจะสร้างความทุกข์ให้กับคนในประเทศก็ตาม ส่วนทหารแบบที่ 2 มีข้ออ้างถึงความดีของการฆ่า เพราะการที่ทหารจะสู้กันต่างก็อ้างความดีในการเผชิญหน้ากัน ซึ่งทำให้ดูเหมือนว่าทั้งสองฝ่ายคิดในทัศนะของตนว่าต่างก็ถูกต้องทางศีลธรรม แต่กลับดูเหมือนว่าการรุกรานนั้นจะเป็นการสร้างสงครามที่ไร้ศีลธรรม (Immoral war) มากกว่า (Bill Rhodes, 2009 : 56) ฉะนั้น จากทัศนะนี้ทหารในแบบที่ 2 จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าแนวคิดเรื่องทหารจำเป็นต้องมีอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่ควรมีข้อกำหนดบางอย่างร่วมกัน

สรุป ทหาร คือ บุคคลที่ทำหน้าที่รบและปกป้องความสงบ แยกเป็น 2 แบบ คือ ทหารตามหน้าที่ โดยมีหลักสำคัญอยู่ที่การทำหน้าที่ในฐานะรักษาและปกป้องตามอุดมคติของสังคม และทหารในฐานะอาชีพ ที่ถูกมองว่าเป็นความจำเป็นของรัฐและเป็นไปเพื่อความอยู่รอด

3. แนวคิดเรื่องรูปแบบการสร้าง ความสงบในพุทธปรัชญาเถรวาท

คำว่า ความสงบ นั้นตรงกับภาษาบาลีว่า สันติ ความหมายของคำที่เน้นในแง่ของประโยชน์ซึ่งเกิดกับตนเองมุ่งหมายถึงการดับทุกข์หรืออินพพาน ในขณะที่เกิดกับสังคมก็คือการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข หากพิจารณาในแง่ของความสงบจะชัดกว่าในลักษณะของปัจเจกบุคคลเมื่ออยู่คนเดียวจะเกิดความสงบเพราะไม่ต้องกระทบผู้อื่น แต่ถือว่าเป็นความสงบภายในเท่านั้น เมื่อเราจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นสังคมย่อมต้องมีการกระทบกระทั่งกันเป็นธรรมดา “ธรรมะย่อมจะชนะอธรรมในที่สุด และธรรมจะคุ้มครองผู้ประพฤติธรรมเสมอ” (กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, 2555 : 109) แต่การจะชนะอธรรมได้จะต้องใช้การฆ่าดังที่ปรากฏในสงคราม สิ่งสำคัญยิ่งก็คือความสงบนั้นจำเป็นต้องพัฒนาขึ้นจากรูปแบบ ดังนี้

ก. รูปแบบการสร้าง ความสงบทางศาสนา ในศาสนาฮินดูหลักความสงบ คือ การสร้างคุณธรรมขึ้น กล่าวคือ การรู้จักให้อภัย ความเป็นผู้มีใจใสสะอาด ความเป็นผู้ตั้งมั่นในปัญญาและสมาธิ ความเป็นผู้รู้จักจุนเจือแก่เพื่อนร่วมโลก ความเป็นผู้รู้จักบังคับอารมณ์และรู้จักควบคุมประสาทสัมผัส การประกอบบุญกรรม การสวดมนต์ การบำเพ็ญตบธรรม ความซื่อสัตย์ อหิงสาธรรม ความเป็นผู้รู้แจ้ง สัจธรรม ความเป็นผู้รู้จักระงับความโกรธ การเสียสละเพื่อผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ความเป็นผู้มีใจสงบเยือกเย็น ความเป็นผู้งดเว้นจากการสร้างความริวฉานแตกแยกแก่คนอื่น ความเป็นผู้มีเมตตาในสัตว์ทั้งปวงเสมอหมด ความสุภาพอ่อนโยน ความละอายต่อการกระทำความชั่ว ความเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่กลับกลอกตลบตะแลง ความอดทน ความไม่ริษยาผู้ที่ได้ดีกว่าตน ความถ่อมตน และต้องไม่ประกอบด้วยโทษ คือ ความเป็นคนหัวดื้อ ความอวดดี ความทะนงตน ความเป็นผู้ฉุนเฉียว ความหยาบคาย ความหลงตนว่า

ฉลาดทั้งๆ ที่เป็นคนโง่ (กฤษณโฆวปายนวยาส, 2561 : 155-156) จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในศาสนาฮินดูล้วนสร้างคุณธรรมขึ้นมา คือการเว้นจากความไม่ดีทั้งหลายและสร้างความดีขึ้น โดยเงื่อนไขของความสงบนี้เน้นไปที่ความไม่ดีและความดีในฐานะที่เป็นฐานให้เราทำชั่ว ซึ่งเน้นที่ตัวเราและผลที่เกิดกับผู้อื่น เช่นเดียวกับในทางพุทธปรัชญาเถรวาท คือ การละความไม่ดี (อกุศล) เช่น การทำร้ายผู้อื่น การเบียดเบียนผู้อื่น การกล่าวร้ายผู้อื่น ล้วนเป็นผลที่เกิดกับผู้อื่น ในขณะที่เดียวกันก็มีการสนับสนุนการทำความดี (กุศล) เช่น ความอดทน ความอดกลั้น ความสำรวมในปาติโมกข์ รู้จักประมาณในอาหาร อยู่ในที่อันสงบ ทำความเพียร ทั้งหมดคือการสร้างเหตุในตัวเองให้ดี (พ.ธ. 25/183-185/90-91) และในพุทธปรัชญาเถรวาทเองมีการสร้างปัญญาอันเกิดจากจิตที่ไม่มัวติดข้องอย่าง เพื่อเข้าใจความเป็นจริงที่เรียกว่า สากล เช่น 1) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเพศผิวพรรณชาติลัทธิศาสนาล้วนแต่เป็นมนุษย์เสมอกัน รักสุข เกลียดทุกข์ การฆ่าฟันทำร้ายกันย่อมถือว่าเป็นความชั่วร้ายทั้งนั้น ไม่ถือการแบ่งแยกว่ามนุษย์บางพวกฆ่าแล้วไม่บาป 2) ความเป็นจริงสากล คือความเป็นจริงแห่งภาวะสากลที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นกฎธรรมชาติ เป็นของกลาง ๆ ไม่ขึ้นต่อบุคคลหรือเป็นไปเฉพาะคนกลุ่มไหน เช่น บางกลุ่มบอกว่าศาสนาสอนให้คนทำดีเท่านั้นไม่พอจะต้องอธิบายความเป็นเหตุเป็นผลในการทำดีที่เป็นสากลด้วย คือ ไม่แยกว่าคนกลุ่มนี้ทำดีแล้วไปสวรรค์ได้ แต่คนที่ไม่ใช่พวกนี้ทำดีแล้วไปสวรรค์ไม่ได้ เป็นต้น 3) เมตตาที่เป็นสากล มนุษย์เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่เป็นชุมชน ย่อมจะมีการสั่งสอนอบรมกัน ให้รักใคร่ช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนกัน แต่มักจะจำกัดเฉพาะพวกและกลุ่มของตน จึงต้องขยายความเมตตาไปสู่มนุษย์ทั้งหมดและให้มีความปรารถนาดีต่อทุกคนเสมอเหมือนกัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561 : 250-251) ลักษณะทั้ง 3 เป็นความจริงแบบสากลที่ไม่ขึ้นอยู่กับความคิดเท่านั้น แต่เป็นการขยายการรับรู้สู่ผลที่จะเกิดขึ้นภายนอกซึ่งเป็นกฎสากลมากขึ้น เพราะเมื่อสังคมสงบก็เท่ากับพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าภายในของคน ๆ นั้นไม่มีความชั่ว หรือมีความดีอยู่ภายใน ตรงกันข้ามกับถ้าหากภายในของคน ๆ นั้นมีแต่ความชั่ว หรือไร้ความดี ก็จะไม่เกิดความสงบขึ้นนั่นเอง

ข. รูปแบบการสร้างความสงบทางโลก ความสงบนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ไร้ซึ่งความขัดแย้งกัน และสิ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกันก็คือเรื่องผลประโยชน์ โดยความขัดแย้งที่นำไปสู่สงครามนั้นมาจากความต้องการของชนชั้นสูงทั่วโลก เพราะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า สงครามที่สำเร็จผลจะช่วยสนับสนุนเศรษฐกิจให้รุ่งเรืองและส่งเสริมอำนาจทางการเมืองได้อย่างมากมายมหาศาล (ยูวัล โนอาห์ แฮรารี, 2562 : 240) เราจึงพบเรื่องราวที่เกิดการโจมตีกันและกัน โดยสร้างเรื่องราวขึ้นภายในกลุ่มในแง่ของการปกป้องตัวตนรวมถึงการโจมตีฝ่ายตรงข้ามโดยระบุความขัดแย้งที่มีต่อกันผ่านเรื่องเล่าต่าง ๆ เท่าที่จะสร้างขึ้นได้ (ปกรณัม สิงห์สุริยา, 2558 : 76-77) แต่เมื่อเรากำลังพิจารณาความสงบจึงจำเป็นต้องสร้างกระบวนการตกลงการใช้สอยผลประโยชน์ร่วมกัน โดยอ้างถึงความเสมอภาคในการแบ่งปันผลประโยชน์ คือต่างคนต่างได้รับผลประโยชน์อย่างลงตัว โดยวิธีการดังกล่าวเรียกว่า การประนีประนอม (compromise) ซึ่งเป็นวิธีการที่ทั้งสองฝ่ายขัดแย้งกันต่างก็ยินยอมที่จะลดความต้องการของตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดการรบราฆ่าฟันกัน และสามารถตกลงกันได้ก็ต้องใช้การประนีประนอมลดความต้องการลงมา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561 : 103)

หากวิธีการประนีประนอมไม่ได้ผลก็นำไปสู่แนวคิดการปกป้องเสรีภาพ ซึ่งพยายามหาทางเลือกที่เป็นไปได้ ดูเหมือนว่าสถานการณ์เหล่านี้ถูกพิจารณาบนฐานของความจำเป็น (necessity) ที่จะต้องทำบางอย่างซึ่งเป็นไปได้ เช่น ในกรณีโจรสลัดอากาศจี้เครื่องบินเพื่อบินไปทำลายตึกในเมืองใหญ่ ทหารอากาศจำเป็นต้องยิงเครื่องบินเพื่อปกป้องประชากรไว้ แม้จะเห็นว่าคนในเครื่องบินบริสุทธิ์ การตัดสินใจแบบนั้นถือว่าจำเป็นเพราะถ้าไม่ยิงอาจต้องเสียทั้งประชากรในเมืองและผู้บริสุทธิ์บนเครื่องบินโดยไม่สามารถช่วยใครไว้ได้เลย (Bill Rhodes, 2009 : 20) วิธีการป้องกันความรุนแรงเป็นวิธีการที่ถูกมองบนฐานของการสร้างสงครามที่เป็นธรรม (Just War) ซึ่งถูกพิจารณาใน 2 แนวคิดหลักๆ ก็คือ 1. ความชอบธรรมในการเข้าสู่สงคราม (jus ad bellum)

และ 2. ความชอบธรรมในสงคราม (Jus in bello) กรณีที่ 1 นั้นเป็นหน้าที่ของการตัดสินใจที่เป็นเรื่องของการเมือง ส่วนกรณีที่ 2 เป็นการตัดสินใจของทหารที่จะดำเนินการรบอย่างไร แต่ดูเหมือนว่าทั้ง 2 กรณีที่อ้างมานี้บางทีก็ขัดแย้งกัน เนื่องจากความชอบธรรมนั้นบางทีก็ไม่าจะนำไปสู่ชัยชนะได้ (Bill Rhodes, 2009 : 21) ในแง่ดังกล่าวฟรานซิสโก ซัวเรส (Francisco Suarez) เสนอปัญหาทางศีลธรรมที่ถูกนำเสนอบนความแตกต่างระหว่างสงครามเชิงรุกและรับ ซึ่งเป็นธรรมชาติของเหตุที่เป็นธรรม ซัวเรสยอมรับสงครามบนพื้นฐานการปกป้องตัวเอง (self-defense) แต่เขาไม่ยอมรับสงครามเชิงรุกว่าเป็นความยุติธรรม และสิ่งที่ทำให้เกิดความสงบได้จริงนั้นมาจากมนุษย์ที่ต้องมองให้เห็นผลของการชนะนั้นว่าเพื่ออะไรก่อนจะเริ่มสงคราม (Bill Rhodes, 2009 : 35) ซึ่งการเสนอทัศนะของซัวเรสน่าสนใจตรงที่เรื่องสงครามนั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญหรือมีความจำเป็นตรงที่จุดเริ่มต้น แต่ต้องพิจารณาไปที่เป้าหมายว่าคืออะไร โดยในแง่ของสังคม คือ ความสงบ แต่หากสงครามนั้นทำให้เกิดความสูญเสียผู้บริสุทธิ์หรือคนที่ไม่มีความผิดและสูญเสียทรัพยากรมากเกินไปจนจำเป็นก็ควรจะหาวิธีการอื่นที่เหมาะสมกว่า

สรุป รูปแบบการสร้าง ความสงบมี 2 แบบ คือ 1. รูปแบบการสร้าง ความสงบทางศาสนา เป็นการสร้างความดีภายในใจหรือสร้างแรงขับเคลื่อนทางดีที่จะตัดสินใจทำได้ แม้ในท่ามกลางความขัดแย้ง และ 2. รูปแบบการสร้าง ความสงบทางโลก เป็นการสร้างกระบวนการทางรูปธรรมในการตัดสินใจความขัดแย้งกันด้วยการประนีประนอมหรือแม้แต่การทำสงครามที่พยายามหาความชอบธรรมให้กับการฆ่า โดยต้องโยงถึงจุดหมายที่จะทำนั้นว่ามีเหตุผลอย่างจำเป็นและสมควรมากน้อยเพียงใด

4. วิเคราะห์ทหารกับรูปแบบการสร้าง ความสงบในพุทธปรัชญาเถรวาท

ในบทความนี้จะได้พิจารณาทั้ง 2 แง่มุมผ่านแนวคิดทางด้านพุทธปรัชญาเถรวาทตามประเด็นเหล่านี้

1. ทหารกับรูปแบบการสร้าง ความสงบผ่านการฆ่า ทหารนั้นสัมพันธ์กับการฆ่าอย่างไม่าจะหลีกเลี่ยงได้เมื่อเป็นอย่างนั้นการจะพิจารณาว่าความสงบอันเกิดจากการฆ่าที่มีทหารเป็นผู้ทำให้เกิดขึ้นจะขัดแย้งกันในด้านเหตุผลทางศีลธรรม (moral reasoning) แต่เมื่อพิจารณาผ่านความจำเป็น (necessity) ก็ยังมีเหตุผลได้โดยทหารในแง่ของความเป็นอาชีพนั้นถูกมองว่ามีจุดหมายเพื่อชนะสงคราม เมื่อเผชิญหน้ากับข้าศึกก็อดทนได้คือการอดทนต่อการประหารของข้าศึกได้ เมื่อเขาชนะสงครามนั้นแล้ว เป็นผู้พิชิตสงคราม ยึดครองค่ายสงครามนั้นไว้ได้ (อง.ปญจก. 22/75/126-127) หากพิจารณาจากแง่การฆ่าจึงไม่ได้เกิดขึ้นในฐานะเป็นเรื่องส่วนตัวแต่เป็นไปด้วยหน้าที่ แง่มุมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องส่วนตัว แต่เป็นการทำร้ายที่สังคมเข้ามาร่วมตัดสินใจ เช่นเดียวกับการประหารชีวิตนักโทษ แม้จะมีความรุนแรงจากการฆ่า แต่ก็เกิดจากการตกลงร่วมกันในสังคม หากการเปลี่ยนแปลงท่าทีของสังคมที่มีความเห็นว่าทหารมีสิทธิ์จะฆ่าได้ แต่ก็อย่าลืมว่าทหารมีสิทธิ์ที่จะถูกฆ่าได้เช่นเดียวกัน ดูเหมือนว่าผู้เป็นทหารก็คงไม่อยากจะวิ่งหนีตลอดเวลาหรือถูกฆ่า (Bill Rhodes, 2009 : 56) พุทธปรัชญาเถรวาทจึงย้อนกลับมาดูที่เจตนา ซึ่งพบกับคำอธิบายจำนวนมาก กล่าวคือ เจตนามีมากหรือน้อย เช่น ฆ่าสัตว์ใหญ่ก็ต้องมีเจตนามาก ฆ่าสัตว์เล็กก็มีเจตนาน้อย เป็นต้น ส่วนการลงโทษตามธรรมียัตเอาผลที่ตามมา คือ กุศลและอกุศล โดยอาศัยความเศร้าหมองหรือผ่องแผ้วของจิตใจเป็นหลัก กล่าวคือเป็นการลงโทษทางใจนั่นเอง เพราะเมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุจริตเป็นอันหวังได้ เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุจริตเป็นอันหวังได้ (ม.ม. 12/92/48) อาจเป็นไปได้ที่เราจะพิจารณาว่า การฆ่านั้นอาจมีได้ในกรณีที่เจตนาที่บริสุทธิ์ โดยเจตนาที่บริสุทธิ์ในที่นี้รวมถึงการเชื่ออย่างบริสุทธิ์ใจว่า การฆ่าครั้งนี้จะเป็นไปเพื่ออุดมคติบางอย่าง เช่น ทำให้สังคมสงบสุข คนได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งอุดมคตินั้นสอดคล้องกับเป้าหมายชีวิตที่ดี (good life) เมื่อพิจารณาการมีชีวิตที่ดีทางสังคมโลกกับพุทธปรัชญาเถรวาทดูเหมือนว่าจะไปด้วยกันได้ในการพิจารณาผ่านเรื่องความสงบสุข โดยชีวิตที่ดีทางสังคมโลกมุ่งเน้นไปที่การมีการครอบครองและการปกป้องสิ่งที่มีหรือครอบครองสิ่งนั้นเมื่อมีการแย่งชิง เป็นที่มาของการมีทหารไว้เพื่อป้องกัน

รวมถึงในมหาปริณิพพานสูตรที่อ้างถึงการรักษา คัมภีรครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรม (ที.ม. 10/134/80) การจะปกป้องความดีจากความชั่วก็อาจจะต้องฆ่าความชั่ว ซึ่งกรณีนี้เราจะพบว่าในทางพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่า การฆ่าความโกรธเสียได้จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธเสียจึงไม่ เสร้าโศก เทวดา พระอริยเจ้าทั้งหลาย สรรเสริญการฆ่าความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะฆ่าความโกรธนั้นเสียแล้วย่อมไม่เสร้าโศก (ส.ส. 15/199/50) นักรบที่ต้องฆ่าเมื่อพิจารณาในแง่นามธรรมจึงเป็นการฆ่าความโกรธ จนอาจมีคนเข้าใจได้ว่า เราสามารถฆ่าคนโกรธได้ เพราะเราไม่ได้ฆ่าคนแต่เราฆ่าความโกรธ ก็ดูจะเป็นแนวคิดแบบฮินดูที่มองว่า ผู้ยึดมั่นในสันติธรรมย่อมต้องการชนะอธรรม เพราะธรรมย่อมจะชนะอธรรมได้ในที่สุด และธรรมจะคัมภีรครองผู้ประพฤติดุธรรม (กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, 2555 : 109) แม้แต่จะเอาชนะด้วยการฆ่าผู้ที่ไม่มีธรรมก็สามารถทำได้ ซึ่งดูเหมือนว่าพุทธปรัชญาเถรวาทจะไม่พิจารณาการฆ่าว่าถูกต้องในทุกกรณี ยกเว้นเมื่อพิจารณาพร้อมกับเจตนา และหากเจตนาที่ประกอบด้วยกุศล เช่น กรณีของพระเจ้ากษุบาลผู้เป็นพระอรหันต์ ท่านดาบอดจึงเดินเหยียบแมลงตายเป็นจำนวนมากโดยไม่มีเจตนาในการเบียดเบียนสัตว์จึงไม่มีความผิดในเรื่องนี้ (พระพุทธโฆสาจารย์, 2536 : 27) แต่กรณีนี้ดูเหมือนจะห่างไกลจากการพิจารณาเรื่องการฆ่าของทหาร เพราะท่านเป็นพระอรหันต์ย่อมไม่มีเจตนาเป็นเบื่องตันอยู่แล้ว และอีกกรณีหนึ่งก็คือการพิจารณาเจตนา ร่วมกับเป้าหมาย เพราะการจะพิจารณาเรื่องเจตนาของปุถุชนน่าจะยากกว่านั้น จึงต้องพิจารณาไปที่เป้าหมายที่ควรเจาะจงให้ชัดเจนยิ่งกว่า การกระทำทุกอย่างที่มีเป้าหมายล้วนแต่มีเจตนาทั้งสิ้นจึงทำได้ ซึ่งในแง่นี้จะพบว่า ทหารมีหน้าที่ปกป้องและรักษาความเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมจะเชื่อมโยงได้กับการประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้าที่โยงกับประโยชน์ของสังคม แต่วิธีการนั้นต่างกัน ซึ่งทหารเน้นประโยชน์ของสังคมหรือกลุ่มชนเป็นหลักโดยไม่ได้เอื้อถึงความเป็นสากลของสรรพสิ่งซึ่งง่ายที่จะตัดสินใจฆ่าหากเกิดภัยคุกคาม ในกรณีดังกล่าวพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาถึงความพร้อมของการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของสังคมด้วย เช่นบุคคลนั้นต้องปราศกิเลสที่เป็นความยึดมั่นถือมั่นโดยเฉพาะถือมั่นในตัวเองที่อาจทำให้เกิดความอคติได้ จึงพบว่าบุคคลที่มีความสามารถทำประโยชน์ได้ก็คือพระอรหันต์ ส่วนผู้ไม่พร้อมก็ต้องพัฒนาตนเอง แต่อย่าลืมนำก่อนหน้านั้น คำสอนเช่นวิธีปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์ยังถือว่ามันทั้งข้อพิจารณาจำนวนหนึ่งที่เรอาจยกไว้นั้นเป็นวิธีปฏิบัติก่อนที่พระพุทธองค์จะทรงประกาศคำสอน เช่น ชาตก เป็นต้น แต่อาจถือว่าการทำประโยชน์ดังกล่าว นั้นเป็นการผานแนวคิดเชิงอุดมคติหรือเป้าหมายในแง่ของการเป็นพระพุทธเจ้าเป็นหลัก ซึ่งบางทีก็อาจทำให้เกิดปัญหาทางสังคมได้ เช่น การบริจาคลูกและภริยาของพระเวสสันดร เป็นต้น และกรณีการรบของเหล่าทหารในมหุสธชาดก ที่เล่าถึงการบัญชาการของมหุสธเพื่อปกป้องบ้านเมืองในครั้งที่ถูกโจมตีบ้านเมือง โดยชาตกเล่าว่า พระเจ้าจูฬพนพรหมทัตตรัสสั่งเสนาว่า “ท่านทั้งหลายจงไป จงล้อมเมืองข้างนี้ด้วย ข้างนี้ด้วย จงทำลายคู จงทำลายกำแพง จงทำลายประตูหอรบ เข้าไปในเมือง เอาศีรษะชาวเมืองบรรจุทุกเกวียนมาสักกร้อยเล่ม เหมือนเอาฟักเขียวมา ฉะนั้น แล้วจงตัดเศียรของพระเจ้าวิเทหะนำมา” นักรบผู้กล้าหาญทั้งหลาย ได้ฟังพระราชดำรัสสั่งก็กุมอาวุธมีประการต่างๆ ไปยังที่ใกล้ประตูหอรบ ถูกทหารของมหุสธประทุษร้ายด้วยการเทบั้ง สาดบั้ง ซึ่งเปือกตมร้อนๆ อันระคนด้วยกรวด และเลน และระคนด้วยทรายร้อนๆ ทั้งท่วมทั้งก้อนศิลา ก็ถอยกลับ เมื่อลงในคูด้วยคิดว่า “จะทำลายกำแพง” เหล่านักรบที่ตั้งสงบอยู่บนประตูเชิงเทินภายใน ก็กรูบทำให้ข้าศึกถึงความพินาศใหญ่ ด้วยเครื่องสังหาร มีลูกศร หอก เป็นต้น” (พระพุทธโฆสเถระ, 2558 : 358)

ด้วยเหตุนี้ การฆ่ากับทหารจึงสัมพันธ์กับการพิจารณาไปที่เป้าหมายมากกว่าจะพิจารณาที่เจตนาอย่างเดียว และเป้าหมายที่แม้จะดูเป็นเชิงอุดมคติทางศาสนาอาจจะไม่พิจารณาแค่ในพื้นที่จำกัดของความคิดเท่านั้น แต่ยังพิจารณาให้เห็นถึงความเป็นเป้าหมายที่ทุกคนมีส่วนร่วมกัน เพียงแต่วิธีการนั้นไม่ได้บ่งชี้ชัดเจนขึ้นอยู่กับการพิจารณาตามเงื่อนไข

2. ทหารกับรูปแบบการสร้างควมสงบผ่านคุณธรรม ทหารนั้นเมื่อถูกนำเสนอสู่กระบวนการทางสังคมเป็นเรื่องของกลุ่มบุคคลที่พยายามแสวงหาความถูกต้องในการปฏิบัติทางการทหาร โดยมีจุดเริ่มต้นของการพัฒนาหน้าที่และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม กล่าวคือ ถ้าเรากำลังพิจารณาว่า บุคคลที่เราเรียกว่า ทหารควรเป็นอย่างไร เช่นเดียวกับพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่า ผู้เป็นบรรพชิต เพราะเป็นผู้ไม่ทำร้ายผู้อื่น ผู้ที่ลอยบาปได้ เรียกว่า สมณะ เพราะเป็นผู้ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ผู้ประพฤติดีสงบ (ขุ.ธ. 25/184/90) ที่เรียกว่า พราหมณ์ เพราะเป็นผู้ที่ลอยบาปได้ (ขุ.ธ. 25/388/155) การพิจารณาเรื่องหน้าที่และอาชีพสัมพันธ์กับคุณธรรม เมื่อเราพิจารณาทหารในแง่ของหน้าที่จะพบว่า หน้าที่นั้นเป็นลักษณะการสู้รบเพื่อปกป้องบ้านเมืองมากกว่ารุกรานผู้อื่น ซึ่งพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่า ทหารเองก็ควรมีคุณธรรมควรเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ มีจิตไม่พยาบาท เห็นชอบกับธรรมเหล่าใดเป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล ไม่มีโทษ นับว่าไม่มีโทษ ควรประพฤติดี นับว่าควรประพฤติดีได้ (ที.ปา. 11/115/85-86) การที่ทหารต้องฆ่าแต่ควรเว้นจากการเบียดเบียนนั้นดูจะขัดแย้งกัน เพราะเราพิจารณาว่าการหลีกเลี่ยงจากการเบียดเบียนเป็นลักษณะของพระภิกษุไม่ใช่ทหาร เมื่อพระภิกษุสร้างควมสงบด้วยการไม่ทำร้าย ไม่ทำร้าย ไม่กระทบตนและกระทบผู้อื่น เป็นต้นให้กับสังคม แต่การปกป้องคุ้มครองดูแลเป็นเรื่องของสังคมที่จะรักษาท่านเหล่านี้ ซึ่งเราอาจพิจารณาได้ว่า การที่ทหารป้องกันไม่ใช่มุ่งหมายจะฆ่าด้วยการแสดงให้เห็นศักยภาพของทหารแต่กำลังพิจารณาให้เห็นว่าเป็นการปกป้องสังคมเป็นหลัก เพราะการเบียดเบียนจากการป้องกันดีกว่าการเบียดเบียนกันในฐานะรุกราน (Peter Harvey, 2000 : 254) การทำหน้าที่ปกป้องนี้ในจักรกัตตสูตรเรียกว่า ธรรมราชา หมายถึง การคุ้มครองป้องกันอันเป็นธรรมแก่กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พราหมณ์และคหบดี ขวานิคมและชาวชนบท สมณพราหมณ์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน (ที.ปา. 11/84/62-63) เมื่อพิจารณาจากเหตุนี้ การฆ่าเพื่อปกป้องความดีดูจะไปด้วยกันได้กับการไม่เบียดเบียน เพราะความดีที่ว่าเป็นสัจจะและเป็นสากลมากกว่าการมองเรื่องการเบียดเบียนหรือการฆ่าที่ดูเป็นเรื่องเงื่อนไข ซึ่งอาจไม่จำเป็น เพราะสามารถเลือกวิธีการอื่นที่จะรักษาความดีโดยมีควมสงบของสังคมเป็นผลที่เกิดขึ้น

สำหรับในส่วนของอาชีพ ทหารถูกมองว่าเป็นผู้ฝึกมาเพื่อฆ่าและแย่งชิง ดูเหมือนว่าการพิจารณาแบบนี้จะขัดแย้งกับหลักคุณธรรมพื้นฐาน เนื่องจากการอยู่ร่วมกันต้องการความอดทน (tolerance) แม้บางครั้งเราจะไม่เห็นด้วยกับกฎบางอย่างหรือวัฒนธรรมบางแห่ง แต่เราก็ควรอดทนยอมรับความเชื่อที่สังคมยอมรับ ขณะที่ทหารไม่เห็นด้วยกับเรื่องความอดทน แต่มองว่าความอดทนเป็นเรื่องเฉพาะตน เมื่อจำเป็นต้องปฏิบัติตามหน้าที่ ก็ไม่ควรยึดหลักคุณธรรมเรื่องความอดทน แต่ควรพิจารณาที่ควมรุนแรงของการกระทำนั้นมากกว่า ว่าควมรุนแรงมากหรือน้อย (Bill Rhodes, 2009 : 6-7) ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้จะพบเห็นได้ทั่วไปจากการรบกันในสงครามที่ต้องการแย่งชิง จนปรากฏเป็นลักษณะผู้ชนะสงคราม 3 ประเภท คือ

ก. ธรรมวิชัย ผู้มีธรรมวิชัย คือ ผู้ชนะที่พอใจเพียงให้ผู้แพ้ยอมจงรักภักดี โดยไม่ข่มเหงทำร้ายราชวงศ์และราษฎรของฝ่ายที่แพ้

ข. โลภวิชัย ผู้มีโลภวิชัย คือ ผู้ชนะที่มุ่งแย่งชิงเอาดินแดนและทรัพย์สินของผู้แพ้

ค. อสุรวิชัย ผู้มีอสุรวิชัย คือ ผู้ชนะที่โหดร้าย ยึดเอาทุกอย่าง ทั้งทรัพย์สิน ดินแดน บุตรภรรยา และแม้แต่ชีวิตของผู้แพ้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552 : 71)

ทั้ง 3 แบบนั้นแสดงให้เห็นความเป็นทหารแบบอาชีพที่แม้จะเห็นได้ว่า แบบ ก. จะดีที่สุดแต่อย่างไรก็ตามก็ยังสร้างผลกระทบต่อนักอื่นทำให้มีทั้งผู้ชนะและผู้แพ้ ซึ่งผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้พ่ายแพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์ (ขุ.ธ. 25/201/95) เมื่อพิจารณาแบบนี้ทหารในการประกอบอาชีพจึงมุ่งไปที่ควมรุนแรง ทำให้มองได้ว่าควมสงบนั้นไม่ใช่สิ่งแรกที่จำเป็นในการเป็นทหาร แต่ในพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้พิจารณาทหารในลักษณะนี้ว่า มีการฆ่าที่จำเป็น จึงเป็นผู้สร้างควมสงบให้กับสังคมได้จริง

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงสรุปได้ว่า การวิเคราะห์ที่ได้พบลักษณะสำคัญ 2 อย่างคือ 1. ทหารกับรูปแบบการสร้างควมสงบผ่านการฆ่า พิจารณานฐานเจตนาที่บริสุทธิ์หรือไม่ ขณะเดียวกันก็ควรพิจารณาไปถึงเป้าหมายของการฆ่าด้วย และ 2. ทหารกับรูปแบบการสร้างควมสงบผ่านคุณธรรม โดยทหารที่จะสร้างควมสงบต้องอยู่ในแบบการทำหน้าที่ปกป้องและคุ้มครองมากกว่าทหารอาชีพที่เน้นการฆ่าและการแย่งชิงซึ่งนำไปสู่ความไม่พอใจและทำให้ควมสงบเป็นไปไดยาก

5. บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องทหารกับรูปแบบการสร้างควมสงบตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้เข้าใจเรื่องแนวคิดของทหารในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ถือว่า ทหาร คือ บุคคลที่ทำหน้าที่รับและปกป้องควมสงบ แยกเป็น 2 แบบ คือ 1. ทหารตามหน้าที่ โดยมีหลักสำคัญที่ว่าเป็นการทำในฐานะรักษาและปกป้องตามอุดมคติของสังคม และ 2. ทหารในฐานะอาชีพ ที่ถูกมองว่าเป็นความจำเป็นของรัฐและเป็นไปเพื่อควมอยู่รอด ทำให้ทราบถึงแนวคิดเรื่องรูปแบบการสร้างควมสงบในพุทธปรัชญาเถรวาทที่พิจารณารูปแบบการสร้างควมสงบไว้ 2 แบบ คือ 1. รูปแบบการสร้างควมสงบทางศาสนา เป็นการสร้างควมดีภายในใจหรือสร้างแรงขับเคลื่อนทางดีที่จะตัดสินใจทำได้แม้ในท่ามกลางควมขัดแย้ง และ 2. รูปแบบการสร้างควมสงบทางโลก เป็นการสร้างกระบวนการทางรูปธรรมในการตัดสินใจควมขัดแย้งกันด้วยการประนีประนอมหรือแม้แต่การทำสงครามที่พยายามหาควมชอบธรรมให้กับการฆ่า ซึ่งต้องโยงกับจุดหมายที่จะทำนั้นว่ามีเหตุผลและสมควรมากน้อยเพียงใด สุดท้ายได้วิเคราะห์ให้เห็นแนวคิดทหารกับรูปแบบการสร้างควมสงบในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยพิจารณาจากการวิเคราะห์ลักษณะสำคัญ 2 อย่างคือ 1. ทหารกับรูปแบบการสร้างควมสงบผ่านการฆ่า พิจารณานฐานเจตนาที่บริสุทธิ์หรือไม่ ขณะเดียวกันก็ควรพิจารณาไปถึงเป้าหมายของการฆ่าด้วย และ 2. ทหารกับรูปแบบการสร้างควมสงบผ่านคุณธรรม ซึ่งทหารที่จะสร้างควมสงบต้องอยู่ในแบบของการทำหน้าที่ปกป้องและคุ้มครองมากกว่าทหารอาชีพที่เน้นการฆ่าและการแย่งชิงซึ่งนำไปสู่ความไม่พอใจและทำให้ควมสงบเป็นไปไดยาก

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- เกษม ไทพายนวาส. (2561). **ภควัตติดา**. แปลโดย สมภาร พรหมทา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วารสารปัญญา.
- พระกรุณา-เรื่องอุไร กุศลาลัย. (2555). **มหาภารตยุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). **จาริกอโคก (ธรรมจักรบนเคียรสี่สิงห์) : รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธิม.
- ปกรณ สิงห์สุริยา. (2558). “ควมขัดแย้ง อัตลักษณ์ และการเคารพยอมรับ”. **มิติทางปรัชญาและวัฒนธรรมของการสร้างสันติภาพ**. บรรณาธิการโดย มารค ตามไท. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2561). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพมหานคร : ผลิธิม.
- พระพุทธโฆษาจารย์. (2536). **พระธัมมปฏิกฎาแปล ภาค 1**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆสเถระ. (2558). **อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 9.**

พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เพลโต. (2559). **รีพับลิก.** แปลโดย เวธัส โพธารามิก. พิมพ์ครั้งที่ 3. สมุทรสาคร : พิมพ์ดี.

นิโคล มาคิอาเวลลี. (2558). **เจ้าผู้ปกครอง.** แปลโดย สมบัติ จันทรวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ยูวัล โนอาห์ แฮรารี. (2562). **21 บทเรียนสำหรับศตวรรษที่ 21.** แปลโดย นำชัย ชีววิวรรธน์ และ ธิดา จงนิรามัยสถิต. กรุงเทพมหานคร : ยิปซี กรุ๊ป.

สันตินา ปีเตอร์ เดลล่า. (2561). **ต้นไม้แห่งโพธิ์ : คำสอนพื้นฐานแห่งพระพุทธศาสนา มหายาน วัชรยาน และอภิธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี : ภาพพิมพ์.

สุรชาติ บำรุงสุข. (2561). **รัฐและอุดมการณ์ทหารในลาตินอเมริกา.** กรุงเทพมหานคร : พารากราฟ.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Bill Rhodes. (2009). **An Introduction to Military Ethics: A Reference Handbook.** California : ABC_CLIO,LLC.

Peter Harvey. (2000). **An Introduction to Buddhist Ethics.** UK : Cambridge University Press.